

Петришин Л. П.
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Львівського національного аграрного університету

Petryshyn L. P.
Candidate of Economics (PhD), Assistant Professor,
Chief of the Department of Accounting and Taxation
Lviv National Agrarian University

ЦІНОВІ ТЕНДЕНЦІЇ НА СВІТОВОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РИНКАХ ЗЕРНОВИХ І ЗЕРНОБОБОВИХ ТА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

PRICE TRENDS AT THE GLOBAL AND NATIONAL MARKETS OF CEREALS, LEGUMES AND OILSEEDS

Анотація. У статті проведено порівняльний аналіз цінових тенденцій на національному та світовому ринках зернових та зернобобових і олійних культур. Для цього приведено до порівнянного вигляду ряди динаміки ланцюгових та базисних індексів цін. Установлено високий ступінь ідентичності динаміки цін на світовому і внутрішньому ринках. Визначено величини коефіцієнтів кореляції між відповідними рядами динаміки цін. Виявлено рівень сприятливості цінових тенденцій для розвитку виробництва цих культур у сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: ціни, індекси цін, динаміка, зернові та зернобобові, олійні культури, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Зернові і зернобобові та олійні культури займають основну питому вагу у структурі посівних площ сільськогосподарських підприємств нашої країни, тому цінові тенденції на ринках цих культур значною мірою визначають загальний рівень ефективності виробництва в сільськогосподарських підприємствах. У процесі дослідження цих тенденцій виявляються резерви підприємств щодо нарощування прибутковості виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію присвятили свої праці багато вітчизняних науковців. Серед них слід виділити роботи М. Артуса [1], В. Гудака [2], В. Олефіра [3], В. Онегіної [4], В. Охрименка [1], в яких знайшли комплексне відображення різноманітні аспекти проблеми.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Незважаючи на комплексний характер наукових досліджень вітчизняних авторів, малодослідженою залишається

проблема взаємозв'язку між цінами світового ринку продовольства та вітчизняного агропродовольчого ринку, зокрема на ринках зернових і зернобобових та олійних культур.

Мета статті полягає у виявленні ступеня взаємозв'язку між світовими цінами на зерно та олійні культури і продукти їх переробки, цінами вітчизняного продовольчого ринку та цінами на відповідну продукцію сільського господарства, вироблену та реалізовану сільськогосподарськими підприємствами, як складовими частинами цінового середовища їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним видом продукції сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах є зернові та зернобобові культури. Порівняно з іншими видами продукції сільського господарства їх виробництво має значні переваги. Насамперед це стабільно високий рівень рентабельності виробництва (у крайньому випадку за несприятливих соціально-економічних умов – відносно нижчий рівень збитковості порівняно з іншими видами продукції). По-друге, високий рівень ліквідності: зернові культури легше продати, ніж, наприклад, овочеву продукцію чи м'ясу. По-третє, легко освоюваними є сучасні технології виробництва зернових культур, які не вимагають особливих специфічних знань і вмінь персоналу. По-четверте, для освоєння цих технологій є розвинена система інфраструктури, зокрема система постачання необхідних матеріально-технічних ресурсів. По-п'яте, природно-кліматичні умови країни є сприятливими для вирощування зернових та зернобобових культур.

Потужного імпульсу розвитку ринку зерна міг би дати прискорений розвиток тваринництва в Україні, однак відповідні галузі продовжують занепа-

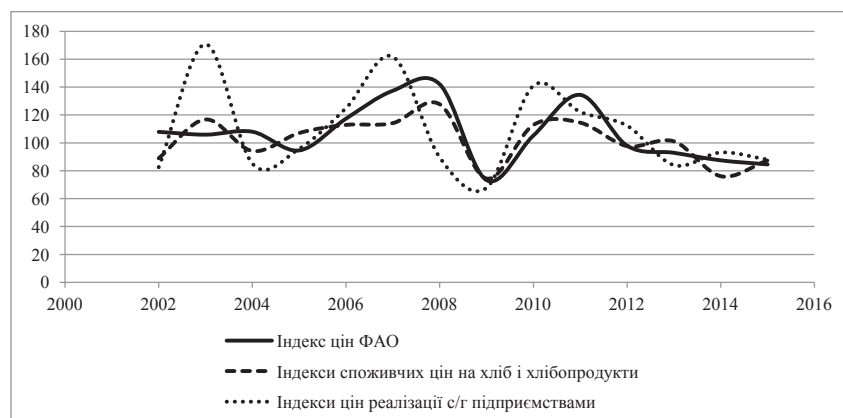

Рис. 1. Ланцюгові (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індекси світових цін ФАО на зерно, споживчих цін продовольчого ринку України на хліб і хлібопродукти та реалізаційних цін зернових культур сільськогосподарськими підприємствами

дати не лише в сільськогосподарських підприємствах, але й у господарствах населення. Таким чином, скорочується попит на комбіновані корми насамперед для виробництва продукції молочного та м'ясного скотарства.

При цьому попит на хліб і хлібні продукти всередині країни є стабільним. Цей ринок є досить вагомим, але на ньому реалізується не більше 10–12% виробленого в країні зерна, тому він не може бути визначальним щодо формування цін на продукцію зерновиробництва навіть в умовах посилення чи, навпаки, зниження рівня державного регулювання ринку хліба і хлібопродуктів

Слід зазначити, що одним із важливих чинників ціноутворення на світовому ринку зерна є ціна на нафту та нафтопродукти. За даними спеціально проведених досліджень, які базуються на використанні моделі часткової рівноваги, зниження глобальних цін на нафту призводить до зниження цін на рослинні олії на 3%, на пшеницю – на 4%, на цукор – на 5%, на шроти масляних культур – на 6%, на етанол – на 13% і на мінеральні добрива – на 14% [6]. Якщо ж ціни на нафту на світовому ринку знижуються майже втричі, як це відбулося впродовж 2013–2016 рр., то рівень зниження цін на продукцію сільського господарства виявляється ще більшим. Реальну динаміку ланцюгових (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індексів світових цін ФАО на зерно, споживчих цін продовольчого ринку України на хліб і хлібопродукти та реалізаційних цін зернових культур сільськогосподарськими підприємствами країни видно з рис. 1.

Дані рис. 1 дають змогу зробити висновок про те, що сільськогосподарські підприємства протягом 2002–2015 рр. були суб'єктом, на якого зміни у кон'юктурі внутрішнього та світового ринків зерна мали більший вплив, ніж на інших ринкових агентів – переробні та торговельні підприємства, ринкових посередників тощо.

Аналіз базисних (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індексів світових цін ФАО на зерно, споживчих цін продовольчого ринку України на хліб і хлібопродукти та реалізаційних цін зернових культур сільськогосподарськими підприємствами показав, що індекс реалізаційних цін на зерно та зернові культури впродовж 2002–2015 рр. коливався, будучи, як правило, дещо вищим від обох інших індексів, починаючи з 2010 р. став значною мірою «прив'язаним» до динаміки цін на зерно на світовому агропродовольчому ринку.

Із рис. 2 видно, що крива динаміки реалізаційних цін у сільськогосподар-

ських підприємствах після 2010 р. досить тісно почала співпадати з динамікою цін на зерно на світовому ринку. Це свідчить про те, що можливості вітчизняного уряду, незважаючи на його зусилля щодо реалізації державної політики у сфері ціноутворення на ринку хліба і хлібопро-

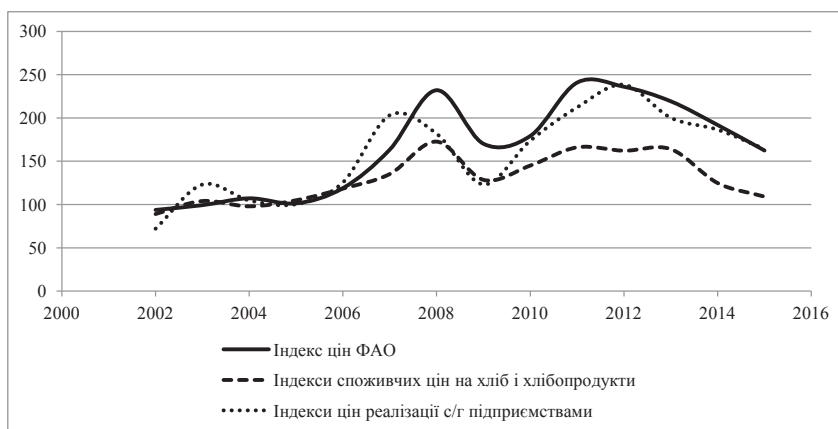

Рис. 2. Базисні (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індекси світових цін ФАО на зерно, споживчих цін продовольчого ринку України на хліб і хлібопродукти та реалізаційних цін зернових культур сільськогосподарськими підприємствами

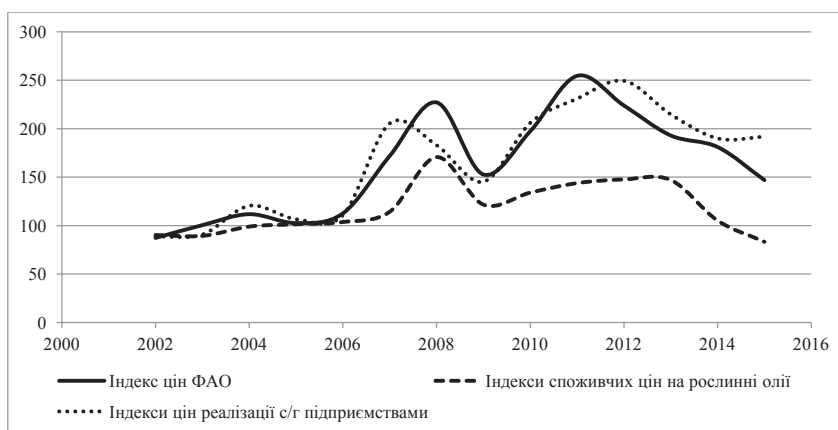

Рис. 3. Базисні (показник поточного року до середнього показника в 2002–2004 рр.) індекси світових цін ФАО на рослинні олії, споживчих цін продовольчого ринку України на рослинні олії та реалізаційних цін олійних культур сільськогосподарськими підприємствами

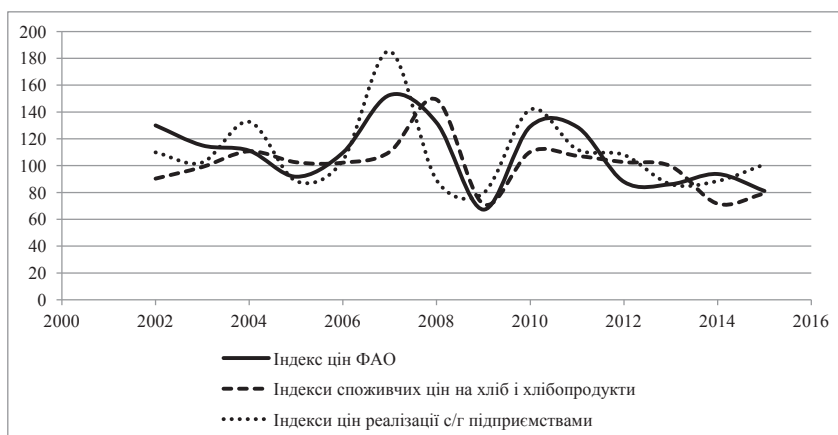

Рис. 4. Ланцюгові (показник поточного року до показника попереднього року) індекси світових цін ФАО на олійні культури, споживчих цін продовольчого ринку України на рослинні олії та реалізаційних цін олійних культур сільськогосподарськими підприємствами

дуктів як одного з ключових елементів економічної політики із захисту найбільш вразливих верств населення, були не надто успішно реалізовані, оскільки в кінцевому рахунку ці ціни більшою мірою диктувалися закономірностями розвитку світового ринку зерна, ніж особливостями функціонування національного ринку. Водночас слід відзначити значно нижчі темпи зростання цін на хліб і хлібопродукти на внутрішньому ринку порівняно з темпами зростання світових цін на зерно.

Тенденції в цінах на олійні культури та продукти їх переробки на внутрішньому та світовому ринках значною мірою відрізнялися від цінових тенденцій на ринках зерна та хлібопродуктів. Упродовж 2002–2015 рр. ціни на рослинні олії на внутрішньому ринку за цей час дещо знизилися за майже півтораразового їх зростання на світовому ринку (рис. 3). Ціни ж реалізації сировини сільськогосподарськими підприємствами зросли майже у два рази.

Таке співвідношення цінових тенденцій свідчить про певну перенасиченість внутрішнього ринку рослинних олій, а також про переважання попиту над пропозицією на вітчизняну сировину олійних культур із боку світового ринку. Особливо це стосується ріпаку, одним з основних постачальників якого на світовий ринок наша країна стала протягом досліджуваного періоду. Зусилля урядів розвинутих країн світу з упровадження «зелених» технологій в енергетичному секторі значно розширили попит на ріпакову олію.

Виявлені позитивні тенденції в цінах на продукцію олійних культур (із точки зору формування сприятливого цінового середовища для сільськогосподарських підприємств) упродовж 2002–2015 рр. склалися зі, здавалося б, хаотичних змін у ланцюгових індексах. Із даних рис. 4 видно, що ціни на вироблену в сільськогосподарських підприємствах продукцію олійних культур то випереджали ціни на кінцеву продукцію на внутрішньому і світовому ринках, то, навпаки, були нижчими. Вирішальне значення для формування величин базисних індексів цін та співвідношень між ними мали рекордні зростання ланцюгових індексів у 2004 р. та 2007 р. Вклад інших років у цій сфері був значно нижчим. Характерно, що після кожного значного зростання цін уже через рік чи через два обов'язково наставало їх значне зниження.

Коефіцієнт кореляції між індексами цін ФАО та індексами споживчих цін вітчизняного продовольчого ринку протягом 2002–2015 рр. становив 0,843. Коефіцієнт детермінації – 0,711, тобто зміни в цінах на продовольчі товари у нашій країні визначалися їх змінами на світовому ринку на 71,1%. Іншими чинниками визначалися лише 28,9% цих змін. Образно кажучи, вітчизняний агропродовольчий ринок є невеликим кораблем в океані світового агропродовольчого ринку, і всі цінові вітри та бурі переважно й визначають напрям руху цього корабля. Коефіцієнти

кореляції між іншими двома рядами індексів за абсолютною величиною дещо нижчі, але теж високі. Таким чином, ступінь залежності цінової ситуації в АПК країни загалом найтіснішим чином пов'язана з її динамікою на світовому агропродовольчому ринку.

Слід зазначити, що на ринках конкретних видів агропродовольчих товарів означений ступінь взаємозалежності протягом 2002–2015 рр. суттєво різнився. Зокрема, часова динаміка споживчих цін на світовому та національному ринках хліба і хлібопродуктів була тісно пов'язаною (коефіцієнт кореляції – 0,801). Однак ступінь взаємозалежності цінових тенденцій на національних ринках хліба і хлібопродуктів та зернових і зернобобових культур був значно нижчим (коефіцієнт кореляції – 0,620). Ще меншою мірою динаміка цін на зернові та зернобобові на національному ринку залежала від динаміки цін на світовому ринку (коефіцієнт кореляції – 0,468, а коефіцієнт детермінації – 0,219). Отже, якщо ціни на хліб і хлібопродукти на національному ринку визначалися рівнем і динамікою цін на світовому ринку, то їхня динаміка всередині продуктових ланцюжків залежала від світових цін значно менше. Це означає, що в кінцевому рахунку ціни на зернові та зернобобові, реалізовані сільськогосподарськими підприємствами, незрівнянно більше залежали від специфіки економічних відносин кожного конкретного року всередині країни, ніж від їх динаміки у світовому масштабі.

Ще строкатішими впродовж 2002–2015 рр. були співвідношення між ціновими тенденціями на ринках рослинних олій та олійних культур. Коефіцієнт кореляції між індексами цін на рослинні олії на світовому та національному ринках становив 0,624. Водночас цей показник у динаміці цін на світовому ринку і цін на продукцію сільськогосподарських підприємств був значно вищим і становив 0,708. А ступінь взаємозалежності між динамікою цін на рослинні олії на внутрішньому ринку та динамікою цін на олійні культури в сільськогосподарських підприємствах був настільки низьким, що ним можна було б нехтувати. Динаміка реалізаційних цін на соняшник, ріпак і сою, вироблені й реалізовані сільськогосподарськими підприємствами, визначалися аж ніяк не динамікою цін на продукти їх переробки на національному ринку, а динамікою цін на світовому ринку.

Висновки. На ринках зернових і зернобобових та олійних культур упродовж досліджуваного періоду спостерігалися протилежні тенденції в динаміці цін на національному та світовому ринках. Якщо ці тенденції зберігатимуться й надалі, то вітчизняним сільськогосподарським підприємствам слід нарощувати питому вагу олійних культур у структурі посівних площ. Якщо ж виходити з того, що ці тенденції в майбутньому зміняться, то найкращим варіантом економічної поведінки сільськогосподарських підприємств є збереження, а то й підвищення частки зернових та зернобобових культур.

Список використаних джерел:

1. Артус М.М. Державна політика та фінансовий механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію : автореф. дис. ... доктора екон. наук / М.М. Артус. – Київ, 2011.
2. Гудак В.В. Механізм ціноутворення в аграрному секторі як чинник забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств / В.В. Гудак // Інноваційна економіка. – 2011. – № 7. – С. 221–225.
3. Олефір В.К. Вплив зовнішніх факторів на кон'юнктуру внутрішнього ринку агропродовольчих товарів / В.К. Олефір // Економіка і прогнозування. – 2012. – № 1. – С. 143–150.
4. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників : [монографія] / В.М. Онегіна. – К. : ІАЕ, 2007. – 588 с.
5. Охрименко В.І. Принципи цінового регулювання внутрішньогосподарських відносин в сільськогосподарських підприємствах / В.І. Охрименко, О.М. Супрун // Економіка АПК. – 2011. – № 7. – С. 116–122.
6. Прогноз развития мирового рынка зерна до 2021 года: влияние внешних факторов на производство и экспорт зерновых Черноморского региона [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/1017794#.V3uXXLHqY0>.

Аннотация. В статье проведен сравнительный анализ ценовых тенденций на национальном и мировом рынках зерновых и зернобобовых и масличных культур. Для этого приведены к сопоставимому виду ряды динамики цепных и базисных индексов цен. Установлена высокая степень идентичности динамики цен на мировом и внутреннем рынках. Определены величины коэффициентов корреляции между соответствующими рядами динамики цен. Выявлен уровень благоприятности ценовых тенденций для развития производства этих культур в сельскохозяйственных предприятиях.

Ключевые слова: цены, индексы цен, динамика, зерновые и зернобобовые, масличные культуры, сельскохозяйственные предприятия.

Summary. This article provides comparative analysis of price trends at the national and international markets of cereals, legumes and oilseeds. The process required bringing of dynamic lines of chain and basic price indices to a comparable base. The research determines a high degree of identity of price dynamics at the world and domestic markets. It also identifies values of correlation coefficients between the relative lines of price change. The work defines level of opportunity of price trends for development of the crops production by agricultural enterprises.

Key words: price indices, dynamics, cereals and legumes, oilseeds, agricultural enterprises.

УДК 336.76

Пехота А. В.

*аспірант кафедри фінансів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

Piekhota A. V.

*Postgraduate of Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

БІРЖОВИЙ РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

STOCK MARKET OF SECURITIES IN UKRAINE: ISSUE OF DEVELOPMENT

Анотация. У статті розглянуто становлення, функціонування та розвиток біржового ринку цінних паперів в Україні. Здійснено аналіз сучасного стану біржового ринку цінних паперів. Проаналізовано основні проблеми, що заважають розвитку біржового ринку цінних паперів в Україні. Запропоновано пріоритетні напрями розвитку біржового ринку цінних паперів.

Ключові слова: біржовий ринок, фондовий ринок, фондова біржа, фінансові інструменти.

Постановка проблеми. Біржовий ринок цінних паперів є ринком із найвищим рівнем організації торгівлі, функціонування якого спрямоване на формування максимально справедливого ціноутворення шляхом концентрації попиту та пропозиції на фінансові інструменти, які допущені до котирування на організаторах торгівлі. Діяльність біржового ринку регулюється чіткими правилами, які встановлюють вимоги допуску цінних паперів до торгів, централізованого укладання угод та проведення розрахунків, розкриття інформації, вирішення спірних питань між учасниками тощо.

При цьому як у розвинутих країнах, так і тих, що розвиваються, центральною ланкою ринку цінних паперів є фондова біржа, яка відіграє важливу роль в економічній системі держави. Пріоритет фондових бірж на фондовому ринку пояснюється тим, що вони сприяють значно більшій концентрації капіталу, ніж це спроможна забезпечити позабіржова торгівля цінними паперами.

Головне завдання сучасних фондових бірж полягає в обслуговуванні руху фінансового капіталу: з одного боку, концентруючи його пропозицію, та з іншого – забезпечуючи доступ до нього держави та різних господарських (корпоративних) структур.

На жаль, цими найважливішими якостями українські фондові біржі поки не володіють. Однак біржовий ринок цінних паперів в Україні все ще перебуває на стадії становлення. Багаторічна перманентна криза в економіці, сертифікатна приватизація, вкрай низький рівень доходів переважної більшості населення ніяк не сприяли ні створенню повноцінного фондового ринку в цілому, ні розвитку біржової торгівлі цінними паперами і самих фондових бірж зокрема. І хоча фондові біржі активно брали участь у процесах грошового етапу приватизації, їм не вдалося організувати в собі стійкий і ліквідний біржовий ринок цінних паперів.

З огляду на це, дослідження питань розвитку, функціонування та концентрації біржової торгівлі цінними паперами в Україні є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження біржового ринку цінних паперів в Україні та проблем їх розвитку в останні роки зробили такі вчені, як О. Пластун, К. Малишенко, О. Руда, Ж. Гарбар, Н. Танклевська, І. Краснова та ін. Проте теперішній його стан свідчить про наявність багатьох невирішених питань, які потребують вивчення та пошуку шляхів розв'язання.